

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΦΑΙΡΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

ΓΙΟΥΡΓΚΕΝ ΧΑΜΠΕΡΜΑΣ

Στο έργο του *Ο δομικός μετασχηματισμός της δημόσιας σφαίρας* ο Χάμπερμας ανέπτυξε την θεμελιώδη έννοια της "**δημόσιας σφαίρας**", που αναδύθηκε στην Ευρώπη τον 18ο αιώνα ως χώρος κριτικής συζήτησης, ανοιχτός σε όλους, όπου οι ιδιώτες-πολίτες συγκροτούσαν ένα κοινό του οποίου η "η δημόσια λογική" θα ενεργούσε ως ένας έλεγχος για την κρατική εξουσία. Ο Χάμπερμας ισχυρίστηκε ότι πριν από το 18ο αιώνα, ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός κυριαρχούνταν από μια "αναπαραστατική" κουλτούρα, όπου η κάθε πλευρά επεδίωκε να "αναπαραστήσει" τον εαυτό της στο κοινό με την απόλυτη κυριαρχία στους υποτελείς της. Ως εκ τούτου, ο Χάμπερμας ισχυρίστηκε ότι ο Λουδοβίκος δημιούργησε το Παλάτι των Βερσαλλιών προκειμένου να δείξει το μεγαλείο του Γαλλικού κράτους και του Βασιλιά του, κυριαρχώντας πάνω στις αισθήσεις των επισκεπτών του. Ο Χάμπερμας ταύτισε την «αναπαραστατική κουλτούρα» ως αντίστοιχη του φεουδαρχικού σταδίου της ανάπτυξης σύμφωνα με την Μαρξιστική θεωρία, και ισχυρίστηκε ότι η έλευση του καπιταλιστικού σταδίου ανάπτυξης χαρακτηρίστηκε από την εμφάνιση της **Öffentlichkeit (της δημόσιας σφαίρας)**. Στην κουλτούρα που χαρακτηρίστηκε ως *Öffentlichkeit*, προέκυψε ένας δημόσιος χώρος έξω από τον έλεγχο του κράτους, όπου τα άτομα (πολίτες) αντάλασσαν απόψεις και γνώσεις. Σύμφωνα με την άποψη του, η άνθιση των εφημερίδων, των περιοδικών, των ομάδων ανάγνωσης, των μασονικών στοών, και των καφέ του 18ου αιώνα στην Ευρώπη, υποδήλωναν με διαφορετικούς τρόπους την σταδιακή αντικατάσταση της "αναπαραστατικής" κουλτούρας από την κουλτούρα της *Öffentlichkeit*. Ο Χάμπερμας ισχυρίστηκε ότι το ουσιώδες χαρακτηριστικό της κουλτούρας της *Öffentlichkeit* ήταν η "**κριτική**" της φύση. Σε αντίθεση με την "αναπαραστατική" κουλτούρα όπου μόνο η μια πλευρά ήταν ενεργή και η άλλη παθητική, η κουλτούρα της *δημόσιας σφαίρας* χαρακτηρίζονταν από τον διάλογο καθώς τα ατομικά υποκείμενα είτε συναντιόνταν μέσα από τον διάλογο είτε αντάλασσαν απόψεις μέσα από τα έντυπα μέσα ενημέρωσης. Υποστήριξε ότι καθώς η Βρετανία ήταν η πιο φιλελεύθερη χώρα στην Ευρώπη, η κουλτούρα της δημόσιας σφαίρας αναδύθηκε εκεί για πρώτη φορά γύρω στο 1700, ενώ η ανάπτυξη της στην ηπειρωτική Ευρώπη έλαβε χώρα σε όλη σχεδόν την διάρκεια του 18ου αιώνα. Κατά την άποψή του, η Γαλλική Επανάσταση σε ένα μεγάλο βαθμό προκλήθηκε από την κατάρρευση της κουλτούρας της "αναπαράστασης", και την αντικατάστασή της από την κουλτούρα της *δημόσιας σφαίρας*. Εντούτοις κύριο μέλημά του στο βιβλίο *Ο δομικός μετασχηματισμός της δημόσιας σφαίρας* ήταν να εκθέσει αυτό που θεωρούσε ως παραπλανητική φύση των ελεύθερων θεσμών στη Δύση, ενώ είχε και μια σημαντική επίδραση στην ιστοριογραφία για την Γαλλική Επανάσταση.

Σύμφωνα με τον Χάμπερμας, μια ποικιλία παραγόντων είχαν ως αποτέλεσμα την παρακμή στην πράξη της δημόσιας σφαίρας, περιλαμβάνοντας την μεγέθυνση των εμπορικών μέσων ενημέρωσης, **που μετέτρεψαν το κριτικό κοινό σε ένα παθητικό καταναλωτικό κοινό.** Από την άλλη το κράτος πρόνοιας συγχώνευσε το κράτος με την κοινωνία τόσο απόλυτα που απομύζησε εντελώς την "δημόσια σφαίρα". **Μετέτρεψε επίσης την "δημόσια σφαίρα" περισσότερο σε έναν χώρο ανταγωνισμού** συμφερόντων για τους πόρους του κράτους παρά ως έναν χώρο προορισμένο για την ανάπτυξη μιας δημόσια προσανατολισμένης σκέψης για το ορθολογικό consensus.

Στο κεφαλαιώδες έργο του *Θεωρία της Επικοινωνιακής Δράσης (1981)* άσκησε κριτική στην **μονοδιάστατη διαδικασία του εκσυγχρονισμού** που καθοδηγείται από τις δυνάμεις του οικονομικού και διοικητικού εξορθολογισμού. Ο Χάμπερμας εντόπισε την αυξανόμενη παρέμβαση των τυπικών συστημάτων στην καθημερινή μας ζωή ως παράλληλη στην ανάπτυξη του "κράτους ευημερίας", του "κορπορατικού καπιταλισμού" και της κουλτούρας της "μαζικής κατανάλωσης". Αυτές οι ισχυρές τάσεις εκλογικεύουν διευρυμένες περιοχές της δημόσιας ζωής, καθυποτάσσοντας τις σε μια γενικευμένη λογική επάρκειας και ελέγχου. Πρόκειται ουσιαστικά για μια **αποικιοποίηση της ανθρώπινης σκέψης και ουσίας** από τον εξορθολογισμένο κόσμο της αγοράς μονομερώς στραμμένο προς την λειτουργία της οικονομίας και το κέρδος. Καθώς τα παραδοσιακά πολιτικά κόμματα και οι ομάδες συμφερόντων λειτουργούν ως υποκατάστατα για την συμμετοχική δημοκρατία, η κοινωνία ολοένα και περισσότερο διοικείται σε ένα επίπεδο μακριά από την ενεργό συνεισφορά των πολιτών. Ως αποτέλεσμα, εξαλείφονται τα όρια μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού, ατομικού και κοινωνίας, συστήματος και ζώντος κόσμου. Δημοκρατική δημόσια ζωή επιτυγχάνεται μόνο εκεί όπου οι θεσμοί καθιστούν τους πολίτες ικανούς να συζητούν για ζητήματα σημαντικά στον δημόσιο βίο. Περιγράφει έναν ιδεότυπο μιας **"ιδεατής κατάστασης διαλόγου", όπου τα δρώντα υποκείμενα είναι εξίσου προικισμένα με την διαλεκτική ικανότητα, και ο καθένας αναγνωρίζει την βασική κοινωνική ισότητα στον άλλο, ενώ ο λόγος είναι απαλλαγμένος από ιδεολογία και προκατάληψη.**

Ο Χάμπερμας ήταν αισιόδοξος σχετικά με την δυνατότητα αναβίωσης της δημόσιας σφαίρας. Έβλεπε με ελπίδα το μέλλον σε μια νέα εποχή πολιτικής κοινότητας που μεταβαίνει από το κράτος-έθνος που βασίζεται στην εθνική και πολιτισμική ομοιογένεια σε ένα άλλο που βασίζεται σε ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις νομικά κατοχυρωμένων πολιτών. Αυτή η "διαλογική θεωρία της δημοκρατίας" προϋποθέτει μια πολιτική κοινότητα που θα μπορεί συλλογικά να επιβάλλει την πολιτική της βούληση και να την εφαρμόσει ως πολιτική στο επίπεδο του "νομοθετικού συστήματος". Αυτό το πολιτικό σύστημα απαιτεί μια **ενεργή δημόσια σφαίρα**, όπου ζητήματα

κοινού ενδιαφέροντος και πολιτικά θέματα θα μπορούν να συζητούνται, και η δύναμη της δημόσιας γνώμης θα μπορεί να επηρεάζει την διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Ο Κ. Λάμνιαν σε ανακοίνωση του στο πρώτο πανελλήνιο συνέδριο της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης (Παιδαγωγικό τμήμα Νηπιαγωγών Ιωαννίνων -Οκτώβρης του 2014) χρησιμοποιεί την θεωρία του Χάμπερμας για να μιλήσει-εξηγήσει την σύγχρονη κρίση) μιλά για τα **υποσυστήματα** που αποσυνδέονται από τον βίοκοσμο (Habermas 1984 και 1987).Οι τρεις κόσμοι (**αντικειμενικός-γνωστική εργαλειακή λογική , κοινωνικός-ηθικοπρακτική λογική , εσωτερικός –αισθητοπρακτική λογική**) διασταυρώνονται και με την διαμεσολάβηση της **επικοινωνιακής λογικότητας** και οδηγούν αναμφίβολα **στο επικοινωνιακό πεδίο της τάξης που αποτελεί προνομιακό χώρο** για τον εξορθολογισμό του βίοκοσμου και συνεπώς την ανάδειξη νέων αξιών που δημιουργούν ενεργητικά υποκείμενα τα οποία θα μπορούν να ελέγχουν **κριτικά** την αδιαφάνεια και τις υπερβολές-επιβολές των άλλων υποσυστημάτων. Σε συνδυασμό με την αισιόδοξη θέση του καθηγητή **ότι τα κοινωνικά διαμορφωμένα στοιχεία μπορούν με κοινωνικού χαρακτήρα παρεμβάσεις να αλλάξουν** ο ρόλος του εκπαιδευτικού υποσυστήματος γίνεται καθοριστικός για την αλλαγή της κοινωνίας.

Παρουσιάστηκε(αποσπασματικά για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας) η σκέψη του Χάμπερμας που αφήνει ένα ανοιχτό επίδικο στο χώρο της παιδαγωγικής επιστήμης (αν δεχτούμε την ύπαρξη ή έστω την ανάγκη ύπαρξης δημόσιας σφαίρας) **πώς θα παράξουμε τα ενεργά εκείνα υποκείμενα που θα διαλέγονται με τους όρους που βάζει ο φιλόσοφος, ποια παιδεία θα τα «γεννήσει» , ποιο σχολείο θα τους αρθρώσει το λόγο;**

Αναμφίβολα ο φιλόσοφος , κατά την γνώμη του γράφοντος, είναι επηρεασμένος στο γλωσσικό του ιδίωμα από την αμερικάνικη φιλοσοφία της γλώσσας, η οποία είναι πολύ μακριά από την αντίστοιχη φιλοσοφία της γλώσσας της σχολής της Φρανκφούρτης, ενώ ο σοσιαλδημοκρατικός ρεφορμισμός του μοιάζει να βρίσκεται στον αντίποδα ακριβώς του ρομαντικού και ουτοπικού ριζοσπαστισμού εκείνων . Πάντως κάποιες κοινές αντιλήψεις(ψηγήματα) φαίνεται να διασώζονται από το πρώτο κομμάτι της ζωής του κοντά στη σχολή και τη σκέψη της που στην παρούσα έρευνα είναι ιδιαίτερα σημαντικές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Jürgen Habermas, *Αλλαγή δομής της δημοσιότητας* (Νήσος, 1977)

Jürgen Habermas, *Φυσικό δίκαιο και επανάσταση* (Ερασμος, 1978)

Jürgen Habermas, *Κείμενα γνωσιοθεωρίας και κοινωνικής κριτικής* (Πλέθρον, 1990)